

Onthulling schrijverssteen

*Betje Wolff &
Aagje Deken*

7 MAART 2024

DE NIEUWE KERK AMSTERDAM

*Betje Wolff is de azijn, Aagje Deken de olie
— dat maakt samen een goede saus.*

Aldus de dichter
Jacobus Bellamy
na een bezoek aan
Wolffen Deken

ONTWERP SCHRIJVERSSTEEN
Karen Polder

GRAFISCH BEELDHOUWER
Henk Welling

ADVIEZEN
André Cremer
Berry Slok

GRAFISCH ONTWERP
UNA designers

Programma

3

WELKOM

Annabelle Birnie

Directeur De Nieuwe Kerk

SCHRIJVERSSTENEN

Paul Mošterd

Adjunct-directeur De Nieuwe Kerk

TOESPRAAK

Marita Mathijssen

*Auteur, emeritus hoogleraar Nederlandse letterkunde
aan de Universiteit van Amsterdam*

GEDICHT

Maartje Smits

Dichter in taal en beeld

TOESPRAAK

Ellen van Selm

Burgemeester van Purmerend

ONTHULLING

**Burgemeester Purmerend, Karen Polder,
Aafje de Jong** (*voorzitter bestuur Betje Wolff Museum*)
en alle sprekers

SLOTWOORD

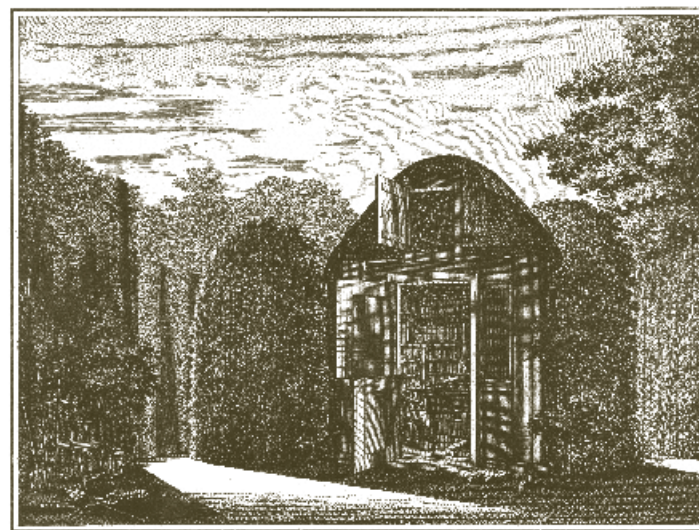
Paul Mošterd

*Dubbelportret van Betje Wolffen Agatha Deken (detail), ca. 1784
A. Cardon, naar een tekening van W. Neering*

RIJKSMUSEUM, AMSTERDAM

Elizabeth (Betje) Wolff-Bekker (1738–1804) en Agatha (Aagje) Deken (1741–1804) zijn allebei schrijvers. Via brieven leren ze elkaar kennen. Betje is getrouwd met een dominee, een oudere heer die haar met een verstandshuwelijk gered heeft uit een penibele situatie. Het echtpaar woont in de Beemster. Hij overlijdt in 1777. Betje is een jonge weduwe en hertrouwt niet meer. Ze gaat samenwonen met haar penvriendin: Aagje wordt haar levensgezellin. In De Rijk betrekken ze samen een huisje. Dankzij een erfenis kunnen ze zich al snel het buitenhuis ‘Lommerlust’ in Beverwijk veroorloven. In de tuin van dit buitenhuis staat een idyllisch tuinhuisje waar ze allebei werken. Het huisje wordt het symbool van hun schrijversbestaan; een van de meest intense vriendschappen uit de Nederlandse literaire geschiedenis. Prenten van het rietgedekte koepeltje vinden gretig aftrek onder hun fans. Betje en Aagje noemen het liefdevol ‘hun kluisje’. Hun grootste literaire succes komt in 1782 met de *Historie van mejuffrouw Sara Burgerhart*. Het is de eerste moderne roman van Nederland en een onvervalst document van de Verlichting. Het spoorde vrouwen aan tot zelfstandig denken. Vandaag de dag maakt *Sara Burgerhart* deel uit van de Canon van Nederland. In 2021 verscheen een succesvolle hertaling van de hand van Tonnus Oosterhof. Wolff en Deken schrijven ook gedichten, brieven en pamfletten. Ze bemoeien zich met politieke en maatschappelijke kwesties. Genadeloos becommentariëren ze hun tijd, ze nemen positie in. Ze zijn voor de verworvenheden van de Franse Revolutie en protesteren tegen het Nederland van toen. Ze zijn felle tegenstanders van het Huis van Oranje en het erfelijke stadhouder-schap. Stadhouder Willem V doet in hun ogen weinig goeds. Maar ook religieuze intolerantie en sociale misstanden worden beschreven. Ze pleiten voor een moderne burgerlijke moraal. Ongehoord, want voor vrouwen paste het niet om deel te nemen aan politieke discussies. In 1788 vluchten de twee naar Frankrijk. Bij Lyon, in het stadje Trévoux, beleven ze

aanvankelijk gelukkige jaren. Als de Oranjes verdreven worden en in Nederland een regering van burgers aan de macht komt (de Bataafse Republiek), keren ze terug. Ze gaan in Den Haag wonen. Betje wordt echter al snel ernstig ziek en overlijdt op 5 november 1804. Aagje spreekt daarna geen woord meer. Alleen de notaris krijgt van haar instructies. Na negen dagen volgt ze Betje. Ze worden bij elkaar begraven op de exclusieve – seculiere – begraafplaats Ter Navolging in Scheveningen. Deze begraafplaats is om hygiënische redenen buiten de stad aangelegd. De eerste in ons land. Ook hier tonen de twee weer hun vooruitstrevendheid. Alhoewel het graf wordt geruimd komt er postuum wel een gedenksteen. Er volgt nog meer eer: Vlissingen, geboorteplaats van Betje, schenkt een fontein. Nes aan de Amstel, geboorteplaats van Aagje, geeft de beeldhouwer Hans Bayens (bekend van het Multatuli-monument in Amsterdam) de opdracht voor een standbeeld. Bij het monument staat: *Denk nooit aan Betje Wolff, of denk aan Aagje Deken*.

Gezicht op het tuinhuis van het buitenverblijf Lommerlust te Beverwijk, 1752–1789

Caspar Jacobsz. Philips

RIJSMUSEUM, AMSTERDAM

In de jonge jaren van Betje en Aagje staat de Republiek der Verenigde Nederlanden er niet goed voor. Vlissingen is een levendige havenstad en Nes is een rustiek dorpje onder de rook van Amsterdam, maar schijn bedriegt. Engeland en Frankrijk hebben een veel grotere economische macht. Het rommelt in ons land. Stadhouder Willem IV liet bij zijn dood (1759) een minderjarige erfgenaam achter en de voorafgaande Oostenrijkse successieoorlog (1740–1748) kostte de Republiek grote stukken land. Niettemin treedt Willem V in 1766 aan als erfstadhouder. Hij begrijpt niet dat het oude (dikwijls corrupte) stadhouderlijke regentenstelsel zijn tijd heeft gehad. Veel burgers zijn ontevreden. Het land is in verval geraakt. Veranderingen op politiek, economisch en sociaal gebied zijn noodzakelijk. De kritiek groeit en daarmee ook het verzet tegen de positie van de stadhouder. Oorspronkelijk is de stadhouder een soort hoogste ambtenaar. In de praktijk is het een erfelijke functie geworden. De Republiek is een monarchie geworden. De tegenstanders van de Prins van Oranje noemen zich ‘patriotten’. In 1781 slaat de vlam in de pan. De Republiek is in oorlog met Engeland (Vierde Engelse Zeeoorlog, 1780–1784) en staat er militair slecht voor. In de steden eisen burgers inspraak. Een Zwollenaar, Joan Derk van der Capellen tot den Pol, weet het goed te verwoorden. Hij schrijft een van de populairste en invloedrijkste pamfletten uit onze geschiedenis: *Aan het volk van Nederland*. Het is een onverbloemde oproep tot revolutie. De Oranjes en hun regentenkliek zijn corrupt. Ze moeten weg ten gunste van een democratische republiek. Willem roept de hulp in van zijn Duitse familie. De koning van Pruisen stuurt een leger om de revolutie de kop in te drukken. Veel patriotten vluchten. Meestal naar Frankrijk. Ook Betje en Aagje verlaten Nederland. Vanuit Frankrijk komt na jaren uiteindelijk toch de omwenteling. In 1794 trekken Franse revolutionaire troepen ons land binnen. De patriotten krijgen hun republiek. Eén zonder de Oranjes, met een

Stadhouder Willem V, half veldheer in uniform, half Bacchus met een glas wijn in de hand. Op de achtergrond de beschieting van Hattem op 5 september 1786 en de prins die brakend uit het portier van een koets hangt.

Koningin Beatrix bezoekt het Betje Wolff Museum, 21 augustus 1980
Marcel Antonisse

NATIONAAL ARCHIEF, DEN HAAG

tamelijk democratisch gekozen parlement en burgerrechten. Ook katholieken en joden kunnen vooraan bestuursfuncties vervullen. Betje en Aagje keren terug naar Nederland. In 1804 overlijden ze. Willem V heeft dan al afstand gedaan van al zijn rechten. Het zal nog tien jaar duren voordat er weer een Oranje ten tonele verschijnt. Dat wordt de zoon van Willem V. Stadhouder wordt hij niet meer. Die tijd is voorbij. Hij wordt koning. Met een democratische grondwet wordt hij in 1814 ingehuldigd in De Nieuwe Kerk.

BETJE WOLFF MUSEUM

In de oude pastorie van de Nederlands Hervormde Kerk in Middenbeemster is sinds 1950 het Betje Wolff Museum gehuisvest. Betje Wolff-Bekker en haar man dominee Adrianus Wolff woonden hier van 1759 tot 1777. Op de zolder van de pastorie is de schrijfkamer van Betje bewaard gebleven. Ze gaf het de naam 'Kípperuſt'. Naast de zo goed als volledige uitgaven van het werk van Betje Wolff en Aagje Deken vindt men hier ook veel lectuur waarvan de beide schrijvers zelf hielden om te lezen. Het museum is een huis dat de sfeer uit de tijd van Betje Wolff voor een groot deel heeft weten te bewaren. In de zomermaanden worden wisselende tentoonstellingen georganiseerd. In 1980 bracht koningin Beatrix een bezoek aan het museum en natuurlijk kreeg zij de nieuwste druk van *Sara Burgerhart* cadeau. De toenmalige voorzitter en mede-oprichter Gerrit Köhne bood het boek aan. Het museum bezit bijzondere eerste drukken uit 1782. Anno 2024 bevindt het museum, dat geheel door vrijwilligers wordt gerund, zich in een bijzondere fase. Naast de oude domineeswoning verrijst een gloednieuwe professionele ontvangstruimte.

ONTWERP VAN KAREN POLDER

Karen Polder tekende voor het ontwerp van de schrijverssteen. Zij studeerde aan de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en het Royal College of Art in Londen. Polder ontwerpt boeken en tentoonstellingen voor musea en erfgoedinstellingen. Voor deze steen gebruikte Polder een gloednieuwe letter die is ontworpen door de jonge letterontwerper Jacob Wise.

SCHRIJVERS IN DE NIEUWE KERK

Tal van schrijvers zijn in de loop der eeuwen in de kerk herdacht. Soms met een graf en soms met een gedenksteen. Jooſt van den Vondel, wiens graf geruimd is, heeft twee monumenten in de kerk.

EEN ALFABETISCHE (achternaam) SELECTIE

Coornhert door Gerrit Noordzij

Isaïc da Costa door C.B. Poſthumus Meyjes

Louis Couperus door Tessa van der Waals

Hella S. Haasse door Wigger Bierma

Willem Frederik Hermans door Piet Schreuders

met een illustratie van Franka van der Loo

P.C. Hooft, anoniem

Johan Huizinga door Walter Nikkels

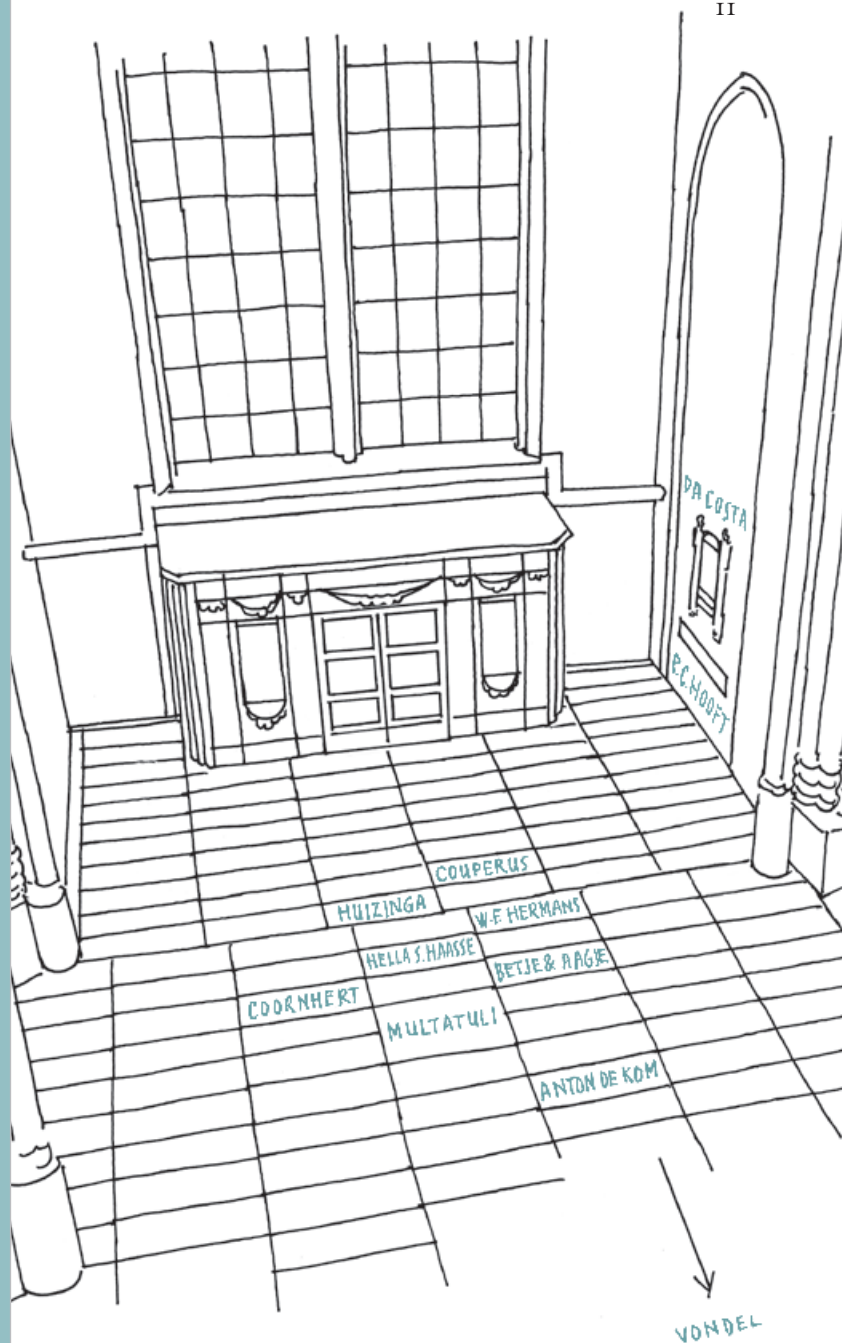
Anton de Kom door Natasja Kensmil

Multatuli door Jeroen Henneman

Jooſt van den Vondel door Cornelis Ploos van Amſtel

Jooſt van den Vondel, anoniem

Betje Wolff & Aagje Deken door Karen Polder

De Nieuwe Kerk Amst erdam

DE NIEUWE KERK

Dam Amsterdam

+31 (0)20 626 81 68

nieuwekerk.nl

facebook.com/nieuwekerk

FOUNDER

**VRIENDEN
LOTERIJ**

IN SAMENWERKING MET

Betje Wolff Museum, Middenbeemster

MET DANK AAN

Stichting Vrienden van De Nieuwe Kerk
Particuliere donateurs / Grote Vrienden
Marita Mathijssen en alle andere literaire
adviseurs van De Nieuwe Kerk

IDEE & UITVOERING

Team De Nieuwe Kerk

Bij het achterhalen van de rechthebbenden is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Indien toch rechthebbenden menen rechtsgeldige aanspraken te hebben, kunnen zij deze bij De Nieuwe Kerk indienen voor 31 december 2024. Wij zullen de geldigheid van de betreffende aanspraken dan zorgvuldig beoordelen en zo nodig een passende regeling treffen.

